

Rozdział V

Pszczoły jako dobro prawnie chronione

Martyna Stępień

<https://doi.org/10.34616/146891>

Uniwersytet Wrocławski

Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii

ORCID: [0000-0002-7561-6542](https://orcid.org/0000-0002-7561-6542)

1. Wprowadzenie

Należy zauważyć, iż problematyka związana z ochroną prawną zwierząt coraz częściej staje się przedmiotem rozważań w dyskursie naukowym, niemniej jednak zainteresowanie wskazanym zagadnieniem nadal nie osiągnęło szczytowego poziomu¹, który zwalniałby z obowiązku czynienia dalszych analiz, mających na celu szerzenie niezbędnej wiedzy i świadomości. Wciąż istnieją obszary wiedzy w ramach prawnej ochrony zwierząt, które wymagają szczególnej uwagi ze względu na stosunkowo rzadkie podejmowanie tematu. Do tej grupy zagadnień niewątpliwie należy kwestia pszczół jako dobra prawnie chronionego.

Waga wskazanego problemu dodatkowo wzrasta, jeżeli weźmie się pod uwagę rolę, jaką pełnią pszczoły w ramach ekosystemu. Należy mieć świadomość, iż pszczoły jako zapylacze są niezbędne do tego, aby zapewnić bezpieczeństwo upraw rolniczych oraz dostaw w ramach sektora spożywczego. Wynika to z faktu, iż pszczoły żyją w symbiozie z roślinami. Pszczoły z jednej strony są uzależnione od pyłku i nektaru, z drugiej zaś strony umożliwiają roślinom entomofilnym zawiązanie nasion. Zarówno różnorodność gatunkowa, jak i aktywność zapylaczy mają zatem bezpośredni

¹ Przy założeniu, że w ogóle osiągnięcie takiego poziomu jest możliwe.

wpływ nie tylko na plony, ale również na byt gatunkowy większości roślin kwiatowych. Nie ulega więc wątpliwości, iż pszczoły odgrywają niezwykle istotną rolę z punktu widzenia równowagi biologicznej biosfery². Konieczne jest zatem podejmowanie wszelkich starań w celu ochrony tych stworzeń. Podstawą wszelkich działań praktycznych winna być jednak ugruntowana wiedza teoretyczna, dlatego też za punkt wyjścia należy przyjąć analizę zagadnienia pszczół jako dobra prawnie chronionego.

Celem niniejszego rozdziału jest analiza polskich regulacji prawnych określających prawny status pszczół, przy uwzględnieniu specyfiki pszczół miodnych (populacja hodowlana) oraz pszczół dziko żyjących (populacja naturalna). W celu zachowania logicznego porządku, rozważania związane ze statusem prawnym pszczół należy przedstawić, zmierzając od ogółu do szczegółu.

2. Status prawny pszczół

Punktem wyjścia dla szczegółowych analiz na temat statusu prawnego pszczół stanowi określenie statusu prawnego zwierząt jako kategorii ogólnej, do której niewątpliwie pszczoły należą. Trzeba wyraźnie zaznaczyć, iż status prawny zwierząt na gruncie prawa polskiego uległ zmianie wraz z upływem lat, przy czym, jak wskazuje T. Pietrzykowski³, obecna sytuacja prawna zwierząt może również okazać się rozwiązaniem tymczasowym. Ma to związek z normatywną dereifikacją zwierząt⁴

² M. Stępień, *Administracyjnoprawna ochrona pszczół w Polsce – zasady ogólne*, [w:] J. Helios, W. Jedlecka, *Prawo zwierząt do ochrony przed cierpieniem. Wybrane problemy*, Toruń 2019, s. 147–148.

³ T. Pietrzykowski, *Problem podmiotowości prawnej zwierząt z perspektywy filozofii prawa*, „Przegląd Filozoficzny – Nowa Seria” 2015, R. 24, nr 2, s. 250.

⁴ Termin wprowadzony przez E. Łętowską, oznaczający uznanie czegoś (w tym przypadku zwierząt) traktowanego dotychczas jak rzecz za obiekt, który rzeczą nie jest (E. Łętowska, *Dwa cywilnoprawne aspekty praw zwierząt: dereifikacja i personifikacja*, [w:] A. Szpunar et. al. (red.), *Studia z prawa prywatnego. Księga pamiątkowa ku czci Profesor Biruty Lewaszkiewicz-Petrykowskiej*, Łódź 1997, s. 71 i n.).

dokonaną postanowieniem zawartym w art. 1 ust. 1 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt⁵ (dalej u.o.z.), co w szerszym zakresie zostanie omówione w dalszej części rozważań.

Chcąc uporządkować wiedzę, należy jednak w pierwszej kolejności wskazać, iż zwierzęta jeszcze przed momentem wejścia w życie ustawy o ochronie zwierząt zasadniczo uznawano za rzeczy ruchome. Takie podejście odnosiło się do zwierząt znajdujących się we władztwie człowieka. Toteż zwierzęta hodowlane, zwierzęta domowe stanowiły przedmiot własności, a także innych praw rzeczowych. Z kolei zwierząt dziko żyjących nie uznawano za rzeczy ze względu na brak konstytutywnej cechy rzeczy, jaką jest samoistość⁶. Przyjmowano, że zwierzęta wolno żyjące⁷ nie stanowią przedmiotu niczyjego prawa własności⁸. Zwierzęta żyjące w stanie wolnym kategoryzowano jako przedmioty materialne niczyje, które jednak stają się rzeczami w wyniku zawładnięcia nimi (żywymi bądź martwymi) i objęcia ich w posiadanie samoistne, wówczas uznawano je za przedmiot prawa własności w znaczeniu cywilistycznym⁹.

Status prawny zwierząt zmienił się w sposób znaczący wraz z momentem wejścia w życie wspomnianej już ustawy o ochronie zwierząt. W treści art. 1 ust. 1 u.o.z. ustawodawca zawarł niezwykle istotne stwierdzenie, iż „zwierzę jako istota żyjąca, zdolna do odczuwania cierpienia, nie jest rzeczą. Człowiek jest mu winien poszanowanie, ochronę i opiekę¹⁰”. W ten sposób

⁵ Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 638).

⁶ Z. Witkowski, *Ochrona prawna pszczół w Polsce*, Klecza Dolna 2018, s. 40.

⁷ Pewne wątpliwości budziła kwestia zwierząt łownych, które zgodnie z treścią art. 2 ustawy z dnia 13 października 1995 r. – Prawo łowieckie (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1683) jako dobro ogólnonarodowe stanowią własność Skarbu Państwa. Niemniej jednak na mocy wyroku Sądu Najwyższego rozstrzygnięto, iż ta grupa zwierząt nie jest rzeczą, a w konsekwencji prawo własności w ujęciu cywilistycznym państwu nie przysługuje (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 marca 1973 r., I CR 58/73, „Nowe Prawo” 1974, nr 8, s. 1211).

⁸ W. Jedlecka, *Z problematyki własności zwierząt*, [w:] U. Kalina-Prasznicek (red.), *Własność w prawie i gospodarce*, Wrocław 2017, s. 145.

⁹ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 18 kwietnia 1988 r., III CZP 22/88, OSN 1989, nr 9, poz. 136.

¹⁰ T.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 638.

dokonano dereifikacji zwierząt na gruncie prawa polskiego. *Expressis verbis* zostało bowiem wskazane, iż zwierzęta nie są rzeczami. Stwierdzenie to, choć z perspektywy etycznej wydaje się oczywiste, jednak na gruncie prawnym wymagało wyrażenia wprost w przepisie ustawowym. Wynika to z faktu, iż zasadniczo z prawnego punktu widzenia świat dzieli się na podmioty (osoby) i przedmioty (rzeczy)¹¹. Należy jednocześnie zaznaczyć, zgodnie ze stanowiskiem T. Pietrzykowskiego, iż dereifikacji zwierząt nie towarzyszy jednak ich personifikacja, toteż wyłączenie zwierząt z prawnej kategorii „rzeczy” nie oznacza, że podlegają one automatycznemu włączeniu do kategorii „osób”. „Nie będąc wprawdzie rzeczami, nie stają się mimo to podmiotami prawa. Postępowanie z nimi podlega ograniczeniom prawnym, one same pozostają jednak bardziej przedmiotem obowiązków człowieka, niż podmiotem jakichkolwiek uprawnień przypisywanych im samym. W warunkach dereifikacji zwierzęta tworzą zatem odrębną kategorię niemieszczącą się w tradycyjnej dychotomii osoba (podmiot) – rzecz (przedmiot)”¹². Zaistniała zatem potrzeba „nowego skategoryzowania przedmiotów, podmiotów i zwierząt w sposób spójny i kompatybilny ze sobą”¹³, dlatego też przypuszczenie, iż obecna sytuacja prawna zwierząt ma charakter przejściowy¹⁴, może okazać się w pełni słuszne. Celem uzupełnienia warto w tym kontekście zaznaczyć, że współczesna wiedza z obszaru psychologii poznawczej, biologii ewolucyjnej oraz neurobiologii wciąż dostarcza silnych argumentów, które przemawiają za tym, aby przyznać chociaż zwierzętom kręgowym nieosobową podmiotowość prawną¹⁵. Wiązałoby się to z posiadaniem jedynie uprawnień z jednoczesnym brakiem obowiązków, gdyż te drugie mogą być nakładane wyłącznie na podmioty osobowe¹⁶. Niemniej

¹¹ K. Kuszlewicz, *Prawa zwierząt. Praktyczny przewodnik*, Warszawa 2019, s. 55.

¹² T. Pietrzykowski, *op. cit.*, s. 250.

¹³ K. Kuszlewicz, *op. cit.*, s. 57.

¹⁴ T. Pietrzykowski, *op. cit.*, s. 250.

¹⁵ J. Helios, W. Jedlecka, *Prawo zwierząt do ochrony przed cierpieniem z punktu widzenia filozofii i etyki*, [w:] J. Helios, W. Jedlecka (red.), *op. cit.*, s. 41.

¹⁶ A. Elżanowski, T. Pietrzykowski, *Zwierzęta jako nieosobowe podmioty prawa*, „Forum Prawnicze” 2013, nr 1, s. 26.

jednak obecnie taka podmiotowość nie została jeszcze przyznana nawet zwierzętom kręgowym, tym mniej realna wydaje się więc w odniesieniu do zwierząt bezkręgowych, do których należą pszczoły. K. Kuszlewicz podkreśla, iż mimo tego warto dążyć do wprowadzenia na gruncie prawnym założenia o nieosobowej podmiotowości zwierząt¹⁷.

Z uwagi na dalsze analizy należy również wspomnieć, iż w doktrynie podkreśla się, że normatywny zakres dereifikacji obejmuje swoim zasięgiem cały system prawny, nie ogranicza się więc tylko do ustawy o ochronie zwierząt. Ponadto, z perspektywy przedmiotowej dereifikacja odnosi się do wszelkich gatunków zwierząt¹⁸. Przemawia za tym stwierdzenie ujęte w treści art. 1 ust. 1 u.o.z., zgodnie z którym zwierzę jest istotą żyjącą, zdolną do odczuwania cierpienia. Takie określenie oznacza, że prawodawca uznał to za fakt¹⁹. Zatem nie można podważać samej zdolności zwierząt do odczuwania cierpienia²⁰, bowiem w tej materii ustawodawca dokonał już rozstrzygnięcia²¹. Rozstrzygając zakres przedmiotowy dereifikacji, potrzebne jest również odniesienie się do dwóch nowelizacji²² dotyczących ustawy o ochronie zwierząt, które zmieniły ostatecznie brzmienie art. 2 u.o.z., stanowiąc, iż „ustawa reguluje postępowanie ze zwierzętami kręgowymi”. Mając to na uwadze, negatywnie należy ocenić wnioskowanie, iż prawodawca zawęży stosowanie przepisów ustawy o ochronie zwierząt do kręgowców. Poprzez użycie określenia „postępowanie” wytyczony został fragment regulacji omawianej ustawy, który winien być stosowany w odniesieniu do zwierząt kręgowych. Jeszcze raz należy podkreślić, że

¹⁷ K. Kuszlewicz, *op. cit.*, s. 56.

¹⁸ Z. Witkowski, *op. cit.*, s. 41.

¹⁹ K. Kuszlewicz, *op. cit.*, s. 57.

²⁰ Zresztą trudno przyjąć, aby rolą ustawodawcy w ogóle było ustalanie, które zwierzęta mają zdolność odczuwania cierpienia, co z kolei jest właściwe naukom biologicznym (Z. Witkowski, *op. cit.*, s. 41).

²¹ K. Kuszlewicz, *op. cit.*, s. 57.

²² Ustawa z dnia 24 kwietnia 2009 r. o zmianie ustawy o ochronie zwierząt (Dz. U. z 2009 r. Nr 79, poz. 668); ustawa z dnia 16 września 2011 r. o zmianie ustawy o ochronie zwierząt oraz ustawy o utrzymaniu czystości i porządku w gminach (Dz. U. z 2011 r. Nr 230, poz. 1373).

zabieg ten dotyczy fragmentu²³ – nie zaś całej ustawy o ochronie zwierząt²⁴. Konkludując tę część rozważań, zasada dereifikacji obejmuje wszystkie zwierzęta, włączając w to pszczoły miodne oraz pszczoły dziko żyjące.

Choć dokonanie dereifikacji normatywnej zwierząt polega na uznaniu, iż nie są one rzeczami, to jednak w obecnym stanie prawnym „w sprawach nieuregulowanych w ustawie do zwierząt stosuje się odpowiednio”²⁵ przepisy dotyczące rzeczy²⁶. Przytoczony przepis należy rozpatrywać w dwóch aspektach, a mianowicie zarówno jako odesłanie mające istotne znaczenie z uwagi na pojawiające się w praktyce kwestie problematyczne związane z „obrotem” zwierzętami, jak i pewien mechanizm uniemożliwiający rzeczywiste oraz całkowite „odrzeczwienie” zwierząt. Istnieje zatem potrzeba utworzenia w przyszłości odrębnych kompleksowych regulacji, które całościowo będą poświęcone zwierzętom przy uwzględnieniu ich szczególnej sytuacji prawnej wynikającej z faktu, iż są one żywymi – i co niezwykle istotne – czującymi istotami²⁷.

3. Status prawny pszczół miodnych

Pszczoły z rodzaju *Apis* należą do rodziny pszczołowych (*Apidae*). W ramach rodzaju *Apis* wyróżnia się cztery gatunki, a mianowicie:

²³ Chodzi o regulacje zawarte w rozdziałach od 2 do 6 u.o.z. Pozostałe przepisy tej ustawy dotyczą zarówno innych zwierząt kręgowych, czyli tych nieobjętych szczegółowymi regulacjami u.o.z., jak np. zwierząt doświadczalnych, jak i bezkręgowców. Potwierdza to imperatyw zawarty w treści art. 5 u.o.z., zgodnie z którym „każde zwierzę wymaga humanitarnego traktowania” (W. Jedlecka, *op. cit.*, s. 147).

²⁴ Z. Witkowski, *op. cit.*, s. 42.

²⁵ Zgodnie ze stanowiskiem Sądu Najwyższego „stosownie do ogólnie przyjętego w orzecznictwie i doktrynie pojmowania zasad «odpowiedniego» stosowania przepisów, niektóre z nich znajdują zastosowanie wprost, bez żadnych modyfikacji i zabiegów adaptacyjnych, inne tylko pośrednio, a więc z uwzględnieniem konstrukcji, istoty i odrębności postępowania, w którym znajdują zastosowanie, a jeszcze inne w ogóle nie będą mogły być wykorzystane (postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 19 kwietnia 2012 r., IV CZ 153/11, LEX nr 1250770).

²⁶ Art. 1 ust. 2 u.o.z.

²⁷ K. Kuszlewicz, *op. cit.*, s. 61.

pszczołę wschodnią (*Apis cerana*), pszczołę olbrzymią (*Apis dorsata*), pszczołę karłowatą (*Apis florea*) oraz pszczołę miodną (*Apis mellifera*)²⁸. Największe znaczenie w gospodarce przypisuje się gatunkowi pszczoły miodnej, który obejmuje wiele podgatunków, odmian oraz ras (pszczoła środkowoeuropejska, pszczoła kaukaska itd.)²⁹.

Pszczoły z rodzaju *Apis* (w tym pszczoły miodne) żyją w zorganizowanych społecznościach. Tworzą rodziny pszczele, w ramach których obowiązuje organizacja oparta na współpracy i ścisłym podziale obowiązków³⁰. Podział ról pomiędzy zróżnicowanymi anatomicznie osobnikami (robotnice, trutnie oraz matka) ma podstawowe znaczenie dla egzystencji całej społeczności, toteż żadna ze wskazanych postaci pszczół nie może żyć samodzielnie, poza rodziną pszczelą i jej gniazdem, które stanowi swoiste mikrootoczenie³¹. W gnieździe znajdują się zbudowane z czystego wosku pionowe plastry służące do wychowu czerwi, a także do przechowywania pokarmu. Tak zorganizowane miejsce do życia daje pszczołom możliwość tworzenia dużych kolonii, liczących – w zależności od gatunku – od kilku nawet do 80 tysięcy osobników³². Niezależnie jednak od liczebności społeczność składająca się na rodzinę pszczelą stanowi jedną całość, która reaguje zbiorowo³³ na zmiany, jakie zachodzą zarówno w jej wnętrzu, jak też w jej otoczeniu³⁴.

W literaturze wskazuje się, że w zakresie szczegółowych analiz w odniesieniu do pszczoły miodnej należy wziąć pod rozwagę status prawny rodziny pszczelej, nie zaś pojedynczego osobnika pszczelego

²⁸ A. Szymańska, *Pszczoły miodne*, „Rolniczy Magazyn Elektroniczny” 2009, nr 32, https://cbr.gov.pl/rme-archiwum/2009/rme32/dane/9_4.html [dostęp 19.05.2021].

²⁹ Z. Witkowski, *op. cit.*, s. 43.

³⁰ A. Szymańska, *op. cit.*

³¹ Z. Witkowski, *op. cit.*, s. 43.

³² A. Szymańska, *op. cit.*,

³³ Koordynowanie życia rodziny pszczelej umożliwiają feromony, regularne zmiany aktywności gruczołów, porozumiewanie się poprzez tańce i wydawane dźwięki. Co ciekawe, pszczoły wypracowały metodę regulacji temperatury wewnątrz gniazda, co pozwala na uniezależnienie się w znacznej mierze od panujących na zewnątrz warunków (A. Szymańska, *op. cit.*).

³⁴ Z. Witkowski, *op. cit.*, s. 43.

właśnie z uwagi na bezwzględną zależność występującą pomiędzy egzystencją pojedynczego osobnika i bytem całości – rodziny pszczelej³⁵. Takie podejście znajduje swoje odzwierciedlenie również w przepisach kodeksu cywilnego³⁶. Na gruncie dotychczasowych rozważań można stwierdzić zatem, iż rodzina pszczela nie należy do kategorii rzeczy, przy czym należy pamiętać, że pszczoła miodna rozpatrywana jako pojedynczy osobnik również rzeczą nie jest, co wynika z ustalonego zakresu przedmiotowego dereifikacji. Niemniej jednak, jak zostało to już wskazane, ze względu na brak kompleksowych regulacji odnoszących się do zwierząt³⁷, w obecnym stanie prawnym konieczne jest odpowiednie stosowanie przepisów odnoszących się do rzeczy. Należy zatem ustalić, które regulacje znajdują odpowiednie zastosowanie do rodziny pszczelej.

Trzeba w tym miejscu zaznaczyć, że w przepisach kodeksu cywilnego ustawodawca nie posłużył się terminem „rodzina pszczela”, lecz użył określenia „rój pszczół”. Prawodawca, normując kwestię własności³⁸ roju pszczelego w treści art. 182 § 2 k.c.³⁹, zastosował wskazany termin w ujęciu szerokim (rój, który w cudzym ulu osiadł), a więc w znaczeniu roju naturalnego (rójki⁴⁰). Z kolei art. 182 § 3 k.c. zawiera odniesienie do używanego

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1740), dalej k.c.

³⁷ Warto wyraźnie podkreślić, iż powinno się to zmienić, a więc prawodawca winien objąć ten obszar zagadnień kompleksową regulacją prawną.

³⁸ Prawodawca posłużył się terminami „własność” (art. 182 § 3 k.c.) oraz „właściciel” (art. 182 § 1, § 2 i § 3), jednakże należy nadmienić, iż w odniesieniu do zwierząt, które nie są rzeczami, określeń tych nie należy używać w znaczeniu cywilnoprawnym, bowiem wyłącznie rzeczy mogą stać się przedmiotem praw rzeczowych, w tym prawa własności. Zdaniem M. Goettela „własność” w odniesieniu do zwierząt trzeba traktować jako bezwzględne prawo podmiotowe jedynie podobne do prawa własności. Nie ma przeszkód, aby w odniesieniu do zwierząt stosować pojęcia „własności” czy „właściciela” pod warunkiem, że chodzi o własność w znaczeniu przenośnym (M. Goettel, *Sytuacja zwierzęcia w prawie cywilnym*, Warszawa 2013, s. 61).

³⁹ T.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1740.

⁴⁰ Rój naturalny (inaczej rójka) to grupa pszczół robotnic oraz trutni wraz z matką, opuszczająca pszczelą rodzinę w rezultacie jej naturalnego podziału (L. Bornus (red.), *Rój naturalny*, [w:] *Encyklopedia pszczelarska*, Warszawa 1989, s. 194).

w terminologii pszczelarskiej pojęcia roju osiadłego⁴¹ utożsamianego z rodziną pszczelą (rój, który w ulu się znajdował). Punktem wyjścia dla dalszych rozważań stanowić będzie określenie statusu prawnego, innymi słowy prawnej kwalifikacji, roju pszczół oraz jego składników, albowiem taka terminologia została zastosowana w aktualnym ustawodawstwie⁴².

Mając na uwadze dotychczasowe ustalenia, a w szczególności polimorfizm pszczoły miodnej (wielopostaciowość), a także ścisły podział funkcji pomiędzy zróżnicowanymi anatomicznie osobnikami wchodzącymi w skład – stosując terminologię ustawową – roju pszczół, jak również i przede wszystkim fakt, iż żadna z postaci pszczół (pszczoły robotnice, trutnie i matka) nie jest w stanie żyć samodzielnie poza tą zorganizowaną społecznością, można dojść do niezwykle istotnego wniosku⁴³. Z powyższego wynika bowiem, iż poszczególne elementy roju pszczół, a więc pojedyncze osobniki pszczele, spełniają przesłanki odnoszące się do części składowych rzeczy, określone w art. 47 k.c.⁴⁴ Elementy składowe roju bowiem są ze sobą ściśle połączone, nie można ich odłączyć od roju, unikając przy tym uszkodzenia lub istotnej zmiany całego roju bądź ich samych. Ponadto części wchodzące w skład roju pszczelego są ze sobą połączone w sposób trwały, nie zaś dla przemijającego użytku. Dlatego też rój pszczół należy określić złożonym dobrem materialnym. Oznacza to, że w tym przypadku odpowiednie zastosowanie znajdą przepisy prawne dotyczące rzeczy złożonej i części składowych rzeczy. Celem uzupełnienia warto wskazać, iż do części składowych roju nie należą plastry pszczele, mimo

⁴¹ Rój osiadły (tj. rodzina pszczela) jest to zorganizowana zbiorowość osobników pszczoły miodnej, do której przynależą pszczoły robotnice, trutnie, czerw oraz matka – L. Bornus (red.), *Rodzina pszczela*, [w:] *Encyklopedia pszczelarska...*, s. 188).

⁴² Z. Witkowski, *op. cit.*, s. 44.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ Art. 47 § 1. Część składowa rzeczy nie może być odrębnym przedmiotem własności i innych praw rzeczowych. § 2. Częścią składową rzeczy jest wszystko, co nie może być od niej odłączone bez uszkodzenia lub istotnej zmiany całości albo bez uszkodzenia lub istotnej zmiany przedmiotu odłączonego. § 3. Przedmioty połączone z rzeczą tylko dla przemijającego użytku nie stanowią jej części składowych (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1740).

iż tworzą one woskowe gniazdo niezbędne dla właściwego funkcjonowania samego roju. Wynika to z faktu, iż odłączenie plastrów od roju pszczelego nie niesie za sobą konsekwencji w postaci uszkodzenia czy też istotnej zmiany któregoś ze wskazanych dóbr⁴⁵. Słusznie twierdzi więc J. Buczek⁴⁶, kwalifikując plastry pszczele jako płody roju. Zatem odpowiednie zastosowanie będzie miał w tym przypadku przepis zawarty w art. 53 § 1 k.c., toteż plastry pszczele na gruncie obowiązującego prawa można uznać za pożytki naturalne roju.

Określenie statusu prawnego pszczół w opisanym powyżej sposób niesie za sobą konkretne konsekwencje. Zakwalifikowanie pszczół robotnic, trutni i matki jako części składowych roju pszczelego oznacza, iż nie mogą one – w myśl art. 47 § 1 k.c.⁴⁷ – „być odrębnym przedmiotem własności i innych praw rzeczowych”. Toteż poszczególne elementy składowe roju pszczelego dzielą los prawny całości, natomiast dobrami samoistnymi mogą się stać wyłącznie w sytuacji ich trwałego oddzielenia od całości. W praktyce ma to miejsce na przykład wtedy, gdy pszczelarz sprzedaje oddzielnie młode matki bądź pakiety pszczół robotnic. Z kolei przypadek nietrwałego odłączenia jednej z części składowych od roju (np. w celu miodobrania, oznakowania matki) nie skutkuje uzyskaniem przez odłączony element (np. matkę) statusu prawnego dobra samoistnego. Odmienne przedstawia się sytuacja w razie rojenia się pszczół, kiedy to od roju macierzystego trwale odłączają się matka pszczela oraz pszczoły rojowe. W takich okolicznościach matka pszczela stanowi dobro proste, z kolei pszczoły rojowe – dobro zbiorowe. W momencie połączenia matki rojowej oraz pszczół rojowych przez utworzenie kłębu dochodzi do powstania roju naturalnego, który stanowi – jak już wiadomo – dobro złożone, przy czym jego elementy są częściami składowymi dobra⁴⁸.

⁴⁵ Z. Witkowski, *op. cit.*, s. 44.

⁴⁶ J. Buczek, *Cywilnoprawna problematyka hodowli pszczół*, „Przegląd Sądowy” 2003, nr 2, s. 35.

⁴⁷ T.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1740.

⁴⁸ Z. Witkowski, *op. cit.*, s. 45.

4. Status prawny pszczół dziko żyjących

Spośród 16 tysięcy opisanych gatunków pszczół dotychczas w Polsce potwierdzono występowanie około 470. Występujący w Polsce przedstawiciele nadrodziny pszczół należą do następujących 6 rodzin: lepiarkowatych (*Colletidae*) – 41 gatunków, pszczolinkowatych (*Andrenidae*) – około 104 gatunki, smuklikowatych (*Halictidae*) – 103 gatunki, spójnicowatych (*Melittidae*) – 11 gatunków, miesiarkowatych (*Megachilidae*) – 87 gatunków, oraz pszczołowatych (*Apidae*) – 125 gatunków, a w tym 1 gatunek z rodzaju *Apis* – pszczoła miodna (*Apis mellifera*)⁴⁹, której status prawny został już poddany analizie w ramach dotychczasowych rozważań.

Należy wskazać, iż wszystkie gatunki pszczół poza pszczołą miodną określane są jako „pszczoły dziko żyjące” lub „pszczoły dzikie”⁵⁰. Uwzględniając sposób życia tych zwierząt, można wśród nich wyróżnić kilka kategorii, a mianowicie: pszczoły samotne (samotnice), pszczoły gromadne, pszczoły niemal społeczne (*quasi*-socjalne), pszczoły podspołeczne (subsocjalne), pszczoły półspołeczne (semisocjalne), pszczoły właściwie społeczne (eusocjalne) oraz pszczoły pasożytnicze⁵¹. Niezależnie jednak od poziomu ich uspołecznienia, wszystkim pszczołom dziko żyjącym – właśnie ze względu na fakt występowania w stanie wolnym – z prawnego punktu widzenia należy przypisać tożsamy status.

I tak oto pszczoły dziko żyjące uznać należy za dobra materialne niczyje (nie rzeczy), które nie stanowią przedmiotów żadnego prawa podmiotowego. Pszczoły dziko żyjące nie mają charakteru samoistnego, bowiem nie są wyodrębnione z przyrody, ponadto nie podlegają władztwu człowieka. Zwierzęta te nie występują samodzielnie w obrocie, toteż nie mają określonej pieniężnie wartości. Cechy te potencjalnie mogą nabyć

⁴⁹ M. Borański, D. Teper, *Atlas pospolitych gatunków pszczół Polski*, Puławy 2017, s. 11–12.

⁵⁰ J. Banaszak, *Pszczoły i zapylanie roślin*, Poznań 1987, s. 121–122.

⁵¹ M. Borański, D. Teper, *op. cit.*, s. 10.

wraz z chwilą odłowienia przez człowieka, a więc wtedy, gdy przestają żyć w warunkach wolnościowych. W takiej sytuacji odpowiednie zastosowanie znajdzie art. 181 k.c. traktujący o nabyciu własności ruchomej rzeczy niczyjej przez jej objęcie w posiadanie samoistne⁵². Warto jednak nadmienić, iż ograniczenia w tym zakresie mogą wynikać przepisów ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody⁵³, a także ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska⁵⁴ związanych z ochroną gatunkową zwierząt.

5. Podsumowanie

Nie ma wątpliwości co do tego, iż pszczoły są bezcenne zarówno dla świata zwierząt, roślin, jak i ludzi, dlatego też istnieje potrzeba spojrzenia na nie jak na dobro, które należy chronić.

Status prawny pszczół można określić na poziomie ogólnym, odnoszącym się do szerokiej kategorii zwierząt, jak również na poziomie szczegółowym, uwzględniając przy tym specyfikę pszczół miodnych (populacja hodowlana) oraz pszczół dziko żyjących (populacja naturalna).

Z faktu, iż pszczoły (zarówno miodne, jak i dziko żyjące) należą do kategorii zwierząt, wynika, że obecnie zostały one objęte normatywną de-reifikacją, albowiem prawodawca w ustawie o ochronie zwierząt wyraził, iż zwierzę nie jest rzeczą. Ponadto stwierdzone zostało, iż zwierzę jako istota czująca jest zdolna do odczuwania cierpienia, co ma istotne znaczenie praktyczne. Niemniej jednak, na gruncie obowiązującego stanu prawnego, należy do zwierząt stosować odpowiednio przepisy dotyczące rzeczy ze względu na brak kompleksowej regulacji w tym obszarze.

⁵² Z. Witkowski, *op. cit.*, s. 46.

⁵³ Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 55 z późn. zm.).

⁵⁴ Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1219 z późn. zm.).

Z perspektywy szczegółowych analiz w kwestii statusu prawnego pszczoły miodnej konieczne jest uwzględnienie bezwzględnej zależności, jaka istnieje pomiędzy egzystencją pojedynczego osobnika a bytem rodziny pszczelej jako spójnej całości. Tak oto należy uznać, iż rodzina pszczoła (zgodnie z terminologią ustawową – rój pszczeli) nie jest rzeczą, niemniej odpowiednie zastosowanie w tym przypadku będą miały przepisy odnoszące się do rzeczy złożonej oraz części składowych rzeczy. W konsekwencji rój pszczół można określić złożonym dobrem materialnym. Takie podejście jest niezwykle istotne, bowiem w konsekwencji oznacza, że części składowe roju pszczelego dzielą los prawny całości, z kolei dobrami samodzielnymi staną się jedynie w przypadku ich trwałego oddzielenia od całości.

W odniesieniu do pszczół dziko żyjących kluczowe znaczenie dla określenia statusu prawnego tych zwierząt ma fakt ich funkcjonowania w stanie wolnym, niezależnie od człowieka. Z uwagi na to pszczoły dziko żyjące – jako że nie są rzeczami – stanowią dobra materialne niczyje. Niemniej jednak w momencie ich odłowienia przez człowieka odpowiednie zastosowanie znajdzie regulacja dotycząca nabycia własności ruchomej rzeczy niczyjej w wyniku jej objęcia w posiadanie samoistne.

Reasumując, nie ulega wątpliwości, iż status prawny pszczół ma charakter szczególny, co odzwierciedla wyjątkową rolę oraz sposób ich funkcjonowania w świecie przyrody. Niemniej jednak brakuje obecnie jednoznacznych regulacji prawnych, które by jasno określały kwalifikację prawną tych zwierząt. Problem ten ma charakter podstawowy, albowiem wynika z braku spójnego i kompatybilnego skategoryzowania przedmiotów, podmiotów oraz zwierząt na gruncie prawnym, stąd też konieczność odpowiedniego stosowania przepisów dotyczących rzeczy. Taki stan powinien ulec zmianie, jednak wymaga to podjęcia odpowiednich działań legislacyjnych, co może rodzić szereg trudności, jednak ten temat wymaga osobnego opracowania.